

РЕЗЮМЕТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

на доц. д-р Олга Тодорова

за участие в конкурс за професор по професионално направление 2.2. История и археология, специалност „История на България“ (Социална история, XV-XVIII век) за нуждите на секция „Българите, Османската империя и Европа“ в Института за исторически изследвания- БАН

1. Тодорова, О. Домашното робство и робовладение в османска Румелия. Научни рецензенти: доц. д-р Св. Иванова, доц. д-р Ст. Първева. София: ИК „Гутенберг“, 2021, 444 стр. ISBN: 978-619-176-195-1

Монографията е посветена на най-масовата, но и най-слабо изучена у нас форма на робство, практикувана в целия ислямски свят, включително и на Балканите, в предмодерните времена. Център на проучването са днешните български земи и близко прилежащите им територии, т.е. – ядрото на някогашната османска провинция Румелия, а хронологическите рамки на труда, макар акцентът в него да пада върху времето от XV до средата на XVIII в., всъщност обхващат всичките пет столетия на османското господство у нас, от завоеванието до Освобождението. Изследвани са преди всичко социално-правните и социо-културните аспекти на феномена „домашно“ робство. За целта са привлечени широк кръг публикувани и непубликувани източници от различен жанр и произход (османски, западно-европейски, славянски и др.), като най-важно място сред тях е отредено на архивните документи от регистрите на кадийските съдилища (*сиджилите*) на градовете София, Русе и Видин за периода XVI-XVIII в.

Текстът е структуриран в 9 части, като първите две имат въвеждащ характер. В Предговора е направен кратък преглед на състоянието на съвременната историография по проблемите на робството в мюсюлманския предмодерен свят като цяло, и в Османската империя и българските ѝ владения – в частност, и са формулирани задачите на изследването, докато във Въведението погледът се обръща назад, към първите векове на исляма, когато се формира онази система от етични правила и юридически норми, въз основа на които институцията на мюсюлманското домашно робство продължава да функционира, в т.ч. и в османските предели, чак до Ново време.

В Първа глава, с която започва и същинското изследване, вниманието е съсредоточено върху източниците – вътрешни и външни, и върху основните методи за набиране на роби в Османската империя – войни, разбойнически набези, „наказателни“ и „криминални“ заробвания. Проследена е и динамиката в етническия състав на робите, като в този план са обособени три големи периода: 1/епохата на завоеванието и утвърждаването на османската власт на Балканите (XIV - ок. средата на XV в.), когато сред домашните роби преобладават представителите на балканските народи, в т.ч. и българския; 2/епохата на т.нар. Рах Ottomana (ок. средата на XV-XVIII в.), когато робският контингент се запълва главно за сметка на (военно)пленници от Европа, Африка и Азия; 3/епохата на Късната империя (края на XVIII - XIX в.), когато етническият спектър на робите рязко се стеснява и се

свежда най-вече до чернокожи африканци и бели неволници, внесени от Кавказ. Освен че е очертано общо-взето незначителното като численост след средата на XV в. българско присъствие в редиците на домашните роби, направен е и опит да се прокара ясна разграничителна линия между статута на робите – от една страна, и този на огромната част от българското население – от друга страна, като за целта нормираните от шерията права, с които българите разполагали в качеството им на немюсюлмански поданици (*зимми*) на Османската империя, са съпоставени със статута/правата на робуващите в империята чужденци.

Следващите две глави от монографията, които в някакъв смисъл съставляват нейната сърцевина, разглеждат два диаметрално противоположни по своето съдържание, но синхронно протичащи процеси. Във Втора глава са анализирани разнообразните механизми на робска интеграция в османското общество (икономически, религиозни, брачни, езикови и т.н.) и успоредно с това – нейните етапи в хода на индивидуалния робски жизнен цикъл. Значително място е заделено както на граничните статуси между робство и свобода, през които преминавали немалка част от домашните роби, преди да се влеят в редиците на свободните хора, така и на интегрирането на вече освободените роби посредством патронажно-клиентелната връзка, изградена между тях и бившите им господари. Третата глава е насочена към най-тъмните страни на робството. Осветлен е статутът на домашните роби и робини като потенциални и реални жертви на господарски тормоз (физически, в т.ч. и сексуален, психологически, религиозен и пр.) или negliжиране, което естествено се превръща в предпоставка за тяхното отчуждение от османския свят, а оттук – и в причина за разгръщането на различни, по-пасивни или по-активни форми на робска съпротива, включително робски бягства и робска престъпност. Положението и на интегрираните, и на неинтегрираните роби е илюстрирано с поредица от малки case-studies върху казуси, извлечени от сиджиловата документация.

Четвърта глава се занимава с „особения случай“ на чернокожите домашни роби (т.нар. *арапи*), които, въпреки относителната си малобройност в централно-балканските провинции на Османската империя, заслужават повече внимание по няколко причини: неофициалната им маргинализация по расов признак; своеобразните форми на тяхната вътрешна организация и самоорганизация; специфичната култура, носители на която те се явявали и начинът, по който тази култура функционирала в османски условия.

В Пета глава фокусът се пренасочва към робовладелците. Чрез примера на османска София е очертан техният социален и религиозен профил и въз основа на това е достигнато до извода за дифузията на домашното робовладение сред едва ли не всички прослойки на провинциалното османско общество. Анализирани са и различните типове господарски „стратегии“ спрямо робите, като в тази връзка специално е наблегнато на престижната страна на робопритежанието и на възприемането му като знак за по-издигнат социален статус или заявка за такъв.

„Робовладелската линия“ продължава и в Шеста глава, където са представени някои „паралелни“, практикувани както вътре, така и вън от Османската империя видове робства, различни от доминиращия модел, дискутиран в монографията – модела, при който робопритежателите били мюсюлмани. Разгледано е, на първо място, вътрешното за империята немюсюлманско (еврейско и християнско) робовладение, което, въпреки усилията на османските власти да го премахнат или поне да го ограничат, оцелява чак до XIX в., макар и в един твърде скромнен при православните християни мащаб. Потърсени са мотивите, които тласкали отделни християни, в т.ч. и българи, да се присъединят към групата на робопритежателите. Като благоприятна предпоставка за просъществуването на християнското робовладение през османската епоха е изтъкнато амбивалентното

отношение на Църквата спрямо робството. Пак в Шеста глава от монографията е обрисувана и една панорамна картина на робството и робовладението в европейския късносредновековен и ранномодерен свят. Приведени са данни както за православни християни, така и за мюсюлмани и евреи от османските Балкани, робуващи в Ренесансова и Просвещенска Европа. Коментирани са и някои „преплитания“ между европейското и османското робство, които през изследвания период очертават Стария континент, и особено неговия южен фланг, като едно пространство на „робство без граници“.

Последната глава, именувана „Епилог“, е посветена на постепенния залез на робската институция в Османската империя през втората половина на XVIII - XIX в., но наред с това – и на българския „прочит“ на робството през същата тази епоха, която за българите се явява епоха на кристализиране и утвърждаване на нацията. Именно през призмата на активно течащия национално-образуващ процес е интерпретирано налагането по онова време на българска почва на политическата метафора „турско робство“. Лансирана е и една хипотеза относно причините, изиграли решаваща роля за трайното смесване в българското обществено съзнание на двете „турски робства“ – буквалното и метафоричното.

В текста на изследването са вмъкнати таблици, в които по-нагледно е представена и обобщена част от използвания в изложението документален материал. Към монографията е приложена и библиография на цитираните архивни документи и литература.

2. Тодорова, О. Между стереотипа и действителността: Евреите в българската словесност от началото на XIX в. до Освобождението. - Литературна мисъл, 2000, № 1, с. 73- 90.

ISSN 0324-0495

Въз основа на разнороден материал (художествени, публицистични и новинарски текстове, лична кореспонденция, фолклорни записи и др.) студията се опитва да реконструира „колективния портрет“ на евреите в очите на българина от епохата на Националното възраждане. Направен е преглед на най-популярните мотиви и характеристики, с които евреите присъстват в българската словесност от онова време – напр. за еврейската „нечистота“, сребролюбие и склонност към предателство; за приписваните на евреите ритуални убийства на християни и др. Анализирани са както наследените от миналото религиозни стереотипи и предразсъдъци, които лежат в основата на негативния еврейски образ, така и някои актуални за XIX век социално-икономически, културни и политически фактори, които допринасят за затвърждаването на този образ. Набелязана е обаче и съпътстващата модернизационните процеси тенденция за постепенно разчупване на старите стереотипи.

3. Тодорова, О. Проституцията в българските земи през ранните векове на османското владичество. – В: Граници на гражданството: Европейските жени между традицията и модерността. Съст. Кр. Даскалова и Р. Гаврилова. София: Изд. ЛИК, 2001, с. 63-78. ISBN 954-607-474-8

В статията към проблема за проституцията в българските провинции на Османската империя се подхожда от два ъгъла: социалната среда, която подхранвала явлението и османската политика по въпроса. Установявайки пълния състав както на самите проституиращи (не само жени от най-маргиналните слоеве като циганки с номадски или полуномадски стил на живот или робини, но и уседнали свободно-родени християнки и мюсюлманки), така и на техните клиенти (еничари, търговци, неженени мъже и пр.),

авторката стига до извода, че през османските векове проституцията служела като сериозен социален отдушник. Ето защо османската държава, макар никога да не я признала открито, в същото време и не дръзнала официално да я забрани, ограничавайки вместо това борбата си срещу нея най-вече до палиативни мерки като изселвания или облагане/глобяване на проститутките.

4. Тодорова, О. Прислужници и конкубини: робините – една неизследвана социална категория от епохата на османското владичество (XV-XVII в.). – Историческо бъдеще, 2002, № 1-2, с. 230- 269. ISSN 1311-0144

Студията е замислена от една страна като опит да се хвърли повече светлина върху женската социална история на българските земи от османския период, но от друга - и като опит да се направи принос към negliжираната от българската историография тема за домашното робство през същата епоха.

Разгледани са няколко групи проблеми. На първо място се поставя въпросът за променящите се робски източници през османските столетия. Изяснено е, че докато по време на османското завоевание масовите заробвания на местни християнски жени и деца са масово явление, то след средата на XV в. робините вече са главно чужденки, отвлечени по време на османските завоевателни походи. Направен е преглед и на различните методи за заробване на свободно-родени османски поданички (както законни от гледна точка за шерията, така и незаконни), които също били практикувани във вековете след завоеванието, макар и в ограничен мащаб. Заострено е вниманието и върху на липсата на женско *девширме* - факт, за който се отбелязва, че изиграл роля за пълното изолиране на местните жени от политическата власт в империята. В следващата част на изследването е анализиран статутът на робините. Положението им се разглежда в светлината на нормативната двойственост, заложена в самия шерият, който третира робите не само като вещи, но отчасти и като личности с някои права. Специално място е отделено на робините-наложници и техният статут в контекста на ислямския сексуален морал. По-нататък авторката разглежда начините за освобождаване от робство, практикувани през османските векове, и съответно - различните преходни женски статуси от робство към свобода. Разисква се също въпросът за религиозното обръщение на робините, като се набляга на това, че ислямизацията не била нито абсолютно необходимо, нито достатъчно пред условие за освобождаване от робство. Накрая авторката се спира на съдбата на освободените робини. Разяснено е прерастването на връзката между роб/робиня и господар във връзка между клиент и патрон и се описват взаимно-изгодните и за двете страни последици от тази трансформация. Дискутирани са и възможностите, нормативни и реални, за придвижване на освободените робини нагоре в социалната йерархия.

5. Тодорова, О. “Мъжки” времена? (Жената в публичното пространство през първите столетия на османското владичество). – В: Контрасти и конфликти “зад кадър” в българското общество през XV-XVIII век. София: ИК “Гутенберг”, 2003, с. 63-153. ISBN 954-9943-55-0 (print).

Идеята на тази обемиста студия е да бъде оспорен, поне частично, широко разпространеният възглед за жените от ранните векове на османското владичество като затворени изключително в частната/домашната сфера. Във връзка с това в първите страници на студията е направен опит да се очертаят границите на женската мобилност и правото на жената на достъп до публичното пространство. Констатирано е, че както обхватът на „женските“ публични пространства, така и нормите за поведение на представителките на нежния пол във от дома варирали в зависимост от тяхната конфесия, социален статус и възраст. По-нататък, въз основа преди всичко на кадийски документи, е

хвърлен поглед върху активността на жените - и мюсюлманки, и християнки - пред органите на публичното правосъдие. Анализирани са типовете женско представителство (със или без пълномощник), видовете съдебни казуси с участие на жени и „успеваемостта“ на жените-ищци и ответници по различните видове дела. Направен е, най-сетне, преглед на участието на жените от двете основни конфесии в деловия живот и формите на извъндомашен труд, като са открити някои по-видими и престижни обществено-значими роли, които жените можели да играят в рамките на своята регигиозна и териториална общност. Заключението което се налага, е, че макар и бидейки далеч от равенство с мъжете, жените през османския период не били абсолютни аутсайдери от публичния живот. По-скоро, поради строгите изисквания на религиозния морал, те често играели своите публични роли „тихо“ и „иззад кулисите“.

- 6. Тодорова, О. Детето в света на възрастните през XV-XVIII в. (по материали от българските земи). – В: Контрасти и конфликти “зад кадър” в българското общество през XV-XVIII век. София: ИК “Гутенберг”, 2003, с. 154-225. ISBN 954-9943-55-0 (print).**

Като пръв опит (като изключим разработките, посветени на *девширмето*) за въвеждане на детската тема в изследванията върху периода XV-XVIII век от българската история, студията си поставя за цел за създаде една най-обща представа за положението на децата през османската епоха. Оставяйки настрана по-„интимните“ вътрешни аспекти на детството, авторката се съсредоточава върху това: първо, да разкрие правните норми, регулиращи детския статут според действащите в онази епоха правни системи (шерият, християнско каноническо право и българско обичайно право), и второ, да хвърли известна светлина върху реалния детски статут, като и в двата случая държи сметка за конфесионалните и половите специфики. Изводът, до който се достига, е че през изследваните векове и в изследвания ареал статутът на детето притежавал характеристики, типични за прединдустриалните общества, и че култивирането на едно по-уважително и внимателно отношение към подрастващите тепърва предстояло.

В изследването са използвани разнообразни публикувани и непубликувани източници, включително и архивни османски документи от кадийските регистри.

- 7. Тодорова, О. Православната църква в българското социално пространство през ранните столетия на османското владичество. – В: Българската църква през вековете. София: УИ “Св. Кл. Охридски”, 2003, с. 114-136. ISBN 954-07-1698-5**

Опитвайки се да оцени по-точно мястото на Православната църква през вековете, предхождащи Българското национално възраждане, авторката поглежда последователно към основните разрези в църковното устройство: висшето духовенство, енорийското духовенство, монашеството и миряните. Тяхните позиции са анализирани в два плана: първо, в рамките на османската социална структура, където основното разграничение минава по линията *аскери* (управляващото съсловие на „военните“) и *рая* (поданици), и второ, в рамките на т.нар. система *миллет* (системата от полу-автономни религиозни общности, обхващащи единоверци, без оглед на техния етнос), която, макар и легализирана чак през XIX в., де факто е въведена на Балканите още от средата на XV в. Както може и да се очаква, висшето духовенство се оказва най-облагодетелствано и от двете системи. Обаче, поради алиенацията на висшите духовници, предимно гърци по произход, от българското им паство, на местна почва Църквата така и не успява да реализира напълно потенциала си на обществен лидер. Благодарение на българското по произход низше духовенство тя остава продуктивна само в ниските етажи на българското обществено пространство, което

неминуемо налага своя отпечатък върху качеството на българския културно-религиозен живот.

8. Тодорова, О. Консумацията на алкохол като част от историята на нравите през довъзрожденската епоха. – Исторически преглед, 2004, № 5-6, с. 137-157. ISSN 0323-9748

Студията разглежда консумацията на алкохол през първите векове на османското владичество над българските земи в светлината на т.нар. история на ежедневието и в контекста на големия цивилизационен „конфликт-контакт“ между християнство и ислям на Балканите. Подчертавайки диаметрално противоположното отношение на двете религии към виното и спиртните напитки, което превръща консумацията на алкохол в своего рода конфесионален маркер, авторката обаче се спира не само върху неизбежно произтичащите оттук напрежения, но и върху взаимните влияния между завоеватели и завоювани. Проследени са завоите и неуспехите на официалната османска антиалкохолна политика и начините, по които тя рефлектирала върху ежедневието както на мюсюлманите, така и на немюсюлманите. В същото време е обърнато внимание и на това, че съзнавайки колко мощно средство за социализация е алкохолът, Православната църква също се стараела да ограничи своите пасоми от споделянето му с другояверци - не на последно място и с цел превенция на ислямизациите.

9. Тодорова, О. Другият хаджилък: Към историята на мюсюлманския хадж от българските земи през XV-XVII век. – Историческо бъдеще, 2006, № 1-2, с. 220-277. ISSN 1311-0144

На базата на различни извори, вкл. непубликувани османски документи (най-вече наследствени описи на пилигрими, починали на път към/от Мека), студията създава една обобщена картина на хаджа - така, както той бил практикуван от мюсюлманите, населявали българските земи през първите векове на османското владичество. Изследването се състои от пет части, посветени съответно на: начина, по който била придобивана и използвана хаджийската титла; маршрутите на хаджа, неговата организация и продължителност; социалния състав на провинциалните хаджийски общности; някои демографски характеристики на пилигримите и икономическите им стратегии непосредствено преди тръгване на и по време на самия хадж; конвертитите в исляма сред хаджиите. Главните изводи, до които се достига в хода на изложението, са, че наред с чисто религиозната си роля, хаджът изпълнявал още две важни функции. На първо място, той допринасял за смекчаване на социалните напрежения, като чрез своите специфични механизми спомагал за преразпределянето на ресурсите - както икономически, така и престижни - между членовете на провинциалното османско общество. На второ място, той бил и ефективен интегративен инструмент. За новопомюсюлманчените той служел като един вид „сертификат за благонадежност“, на който те разчитали да улесни тяхната интеграция в мюсюлманската общност.

10. Тодорова, О. Джендърни аспекти на ислямизацията: устната традиция срещу историята. – Български фолклор, 2008, № 3-4, с. 79-100. ISSN 0323-9861 (print)

В центъра на изследването стоят фрапантните несъответствия между джендърните измерения на „историческата“ ислямизация - така, както тя се очертава в достигналите до нас автентични документи от епохата на османско владичество, и „фолклорната“ ислямизация - така, както тя е представена в произведенията на българското народно

песенно творчество. Изкривяването на действителните полови характеристики на ислямизацията обаче, както авторката се опитва да покаже, изглежда по коренно различен начин при всяка една от двете големи групи фолклорни текстове, които са анализирани в студията. При текстовете, в които става дума за неосъществени помсюлманчвания, връх взема „възпитателната“ (верозащитна) функция на фолклора, като в нейно име до голяма степен биват жертвани традиционните, предписвани от патриархалния морал джендърни роли. Двата пола тук се третират равностойно и с еднакъв респект, а страдания и подвизи, типични в реалния живот по-скоро за мъжкия пол, безпроблемно биват прехвърляни върху женския. При другия тип текстове обаче, които са посветени на реализираните конверсии от християнство към ислям, т.е. - на срамни от гледна точка на християнския морал деяния, на преден план вече излиза патриархално-нормативната функция на фолклора. Спазвайки установената джендърна йерархия, народният творец се старее на всяка цена да защити авторитета на „силния“ пол. Ето защо той усърдно прикрива мъжките, и особено доброволните мъжки вероотстъпничества, като едновременно с това се опитва да представи склонността към религиозно предателство и податливостта на изкушение от един по-сигурен и богат живот след конверсията за грехове, присъщи най-вече на „слабия“ пол.

- 11. Тодорова, О. Един епизод от историята на Видин през 1689/1690 г. като повод за размишление върху теорията на Христо Гандев за т.нар. „побългаряване“ на градовете. – В: Балканите – език, история, култура (Международна конференция, В. Търново 13-15 април 2007 г.). Отг. ред. Кр. Мутафова. Вел. Търново: УИ „Св. Св. Кирил и Методий“, 2008, с. 104-114. ISBN 978-954-524-636-4**

Версия на същия текст на немски език:

Todorova, O. Die österreichische Okkupation der Stadt Vidin hinsichtlich der Theorie für „Bulgarisierung“ der Städte. – Bulgarian Historical Review, 2010, № 1-2, pp. 3-15. ISSN 0204-8906

Преди повече от половин век видният български историк Хр. Гандев лансира тезата, че миграциите на българи-християни от селския хинтерланд на Видин към самия град, отразени във видинските кадийски регистри от края на XVII - началото на XVIII в, са доказателство за старта на един процес на „българизация на градовете“ – процес, който ученият отдава на икономическия подем и укрепващото културно и религиозно самосъзнание на българското християнско население през онази епоха. В настоящата статия теорията на Гандев е частично оспорена с помощта на някои наскоро публикувани османски и австрийски източници, които, в комбинация с информацията от видинските сиджли, хвърлят светлина върху съдбата на града по време на едногодишната му окупация от австрийските войски (авг. 1689 - окт. 1690 г.) в рамките на войната между Османската империя и т.нар. Свещена лига от 1683-1699 г. Като изтъква огромните материални и човешки загуби, особено за мюсюлманското население, които чуждата окупация причинила на града, авторката достига до извода, че противно на Гандевите твърдения, „нахлуването“ на българи от селската околност във Видин не било предизвикано от някакво бурно развитие на българската икономика и общество. По-скоро мигрантите били привлечени от по-ниските цени на имотите в сериозно обезлюдения и опустошен след чуждата инвазия град.

- 12. Тодорова, О. Робската институция в България в периода на нейния залез. – Историческо бъдеце, 2008-2009, № 1-2, с. 85- 141. ISSN 1311-0144**

Разглеждайки робската институция като елемент от обществения пейзаж на предосвободенска България, авторката се опитва да отговори на въпроса по какъв начин с течение на времето терминът „робство“ успява да се наложи на българска почва като събирателно наименование за цялата епоха на османското владичество. Посочва се, че за мнозинството български поданици на Османската империя робската институция и в двете ѝ разновидности (домашно робство и елитно/военно робство) престава да бъде сериозна заплаха далеч преди началото на Танзимата. Още от времената на османското утвърждаване на Балканите на българите е гарантиран статут на лично-свободни *зимми*, поради което те рядко и само по изключение попадат в редиците на домашните роби. По-късно, заедно с окончателната отмяна на еничерските набори някъде в края на XVII - първата половина на XVIII в., българите престават да бъдат използвани и като военни роби. По време на самия Танзимат пък, когато робовладението в целокупната Османска империя така или иначе тръгва към своя залез благодарение на редица ограничителни мерки срещу търговията с роби, предприети от Високата порта под английски натиск, българите вече напълно се изплъзват от обсега на робската институция.

Според авторката обстоятелството, че на робството българите гледали като на участ, отредена за „други“ (през XIX в. - изключително за черкези и тъмнокожи африканци), обяснява защо робските проблеми остават сравнително слабо отразени в българския предосвободенски печат, без да успеят да се превърнат в пълноценна част от националния модернистичен дискурс. В изследването е показано също как именно през XIX в., успоредно с процеса на кристализиране на националната идея, в българския обществено-политически лексикон широко навлиза терминът „робство“, но не в буквалното му значение, а като метафора за зависимостта на формиращата се нация от чуждите ней в етническо или верско отношение власти – османската светска власт и духовната власт на (гръцката) Цариградската патриаршия. Изказана е хипотезата, че за сливането на „двете робства“, истинското и метафоричното, в българското обществено съзнание допринасят драматичните събития по време на Априлското въстание (1876) и Руско-турската война (1877/1878), когато български жени и деца са отвлечани в робство от участници в нередовните османски военни формирования. Макар и не особено многочислени, пък и осъществени мимо волята на османската централна власт, тези брутални заробвания, както изглежда, категорично оформят представата на българите за целия изминал период на иноверното господство като за „робство“.

- 13. Тодорова, О. Немюсюлманският вакъф по време на османското владичество: някои правни аспекти. – В: Sine Ira et Studio. Изследвания в памет на проф. Зина Маркова. Ред. колегия: К. Косев (отг. ред.), И. Тодев, Е. Стателова, О. Тодорова, Пл. Божинов (науч. секретар). София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2010, с. 433-454. ISBN 978-954-322-344-2**

В студията се поставят някои нови въпроси, свързани с теорията и практиката на немюсюлманското (и по-точно - християнско-църковното) вакфиране на Балканите през османската епоха. То е разгледано в двете си исторически фази: първата - продължила около век и половина след завоеванието, по време на която по отношение на немюсюлманските фондации османските власти допускат доста компромиси с изискванията на шерията, и втората - след реформите на Селим II от 60-те-70-те г. на XVI в. (останали в историческата памет на балканските народи като „продажба на църкви и манастири“), когато режимът спрямо немюсюлманското/църковно/манастирско вакфиране рязко се затяга. Въз основа на различни документи, но преди всичко *фетви* на османски правоведи от XVI-XVIII в., авторката търси причините за постепенното оттегляне на християните от вакфирането и ги намира както в твърде непоследователната като цяло османска политика по въпроса, така и в сложността на самата вакъфската правна материя -

обстоятелство, което излагало християнските фондатори на потенциално висок риск да изпаднат в различни юридически клопки. В студията се разисква и въпросът за влиянието на мюсюлманската “вакъфска култура” върху практикуваните от християните форми на църковна благотворителност.

14. Тодорова, О. Между фолклора и историята: Силният Склав. – Исторически преглед, 2010, № 1-2, с. 34-66. ISSN 0323-9748 (print)

Първата част от тази студия представлява опит за идентифициране на Силния Склав - герой на няколко песни от т.нар. еничарски цикъл в българското народно творчество. Отдавна се предполага, че реален прототип на този фолклорен герой е един исторически засвидетелстван еничарски командир от първата половина на XVII в., който точно като песенния си двойник носи прозвището Силния Склав. За тази личност се споменава в една българска приписка, която разказва за драматичните събития, разиграли се в село Мъглиж (Казанлъшко) през 1623 г. във връзка със събирането на т.нар. кръвен данък. В настоящето изследване стремежът е да се докаже, въз основа на анализ, опиращ се на османски, гръцки и др. източници, че зад Силния Склав от приписката от 1623 г. всъщност най-вероятно се крие по-сетнешният велик везир на Османската империя Байрям паша (поч. 1638 г.). Във втората част на студията са разгледани „преображенията” на Силния Склав в българския фолклор и историческа памет. Разсъждава се върху причините, провокирали „българизирането”, а на един по-късен етап – и „грецизирането” на фолклорния Склав, чийто предполагаем реален прототип, великият везир Байрям паша, в действителност бил тюрк.

15. Todorova, O. The Ottoman state and its Orthodox Christian subjects: the legitimistic discourse in the seventeenth-century “Chronicle of Serres” in a new perspective. – Turkish Historical Review (Leiden: Brill), 1 (2010), pp. 86-110. ISSN 1877-5454; e-ISSN 1877-5462

Вариант на същия текст на български език:

Тодорова, О. Към проблема за православния легитимизъм по време на османското владичество: Случаят Синадин. – В: Просвета и промяна. Сборник в чест на чл. кор. ст.н.с. I ст. д. ист. н. Румяна Радкова и по случай 150-годишнината на Болградската гимназия. Ред. колегия: И. Тодев (отг. ред.), Н. Данова, А. Димитров, О. Тодорова, Ж. Колева (секр.), Л. Соленкова (секр.). София: Институт за ист. изследвания, БАН, 2010, с. 512- 536. ISBN 978-954-2903-01-7

В студията се дискутира един слабо изучен аспект на балканския менталитет и политическа култура през периода, предшестваш раждането на модерните балкански национализми. Става дума за т.нар. православен легитимизъм, т.е. – за лоялното отношение на християнските поданици на Османската империя към централната османска власт. Тук явлението е анализирано в светлината на т.нар. Сереска хроника на Папа Синадинос - гръцки православен свещеник, роден ок. 1600 г. В първата част от изследването са систематизирани по-видимите прояви на ортодоксалния легитимизъм - така както те са отразени в Хрониката, докато във втората част е направен опит за дешифриране на концептуалната матрица, върху която това легитимистко отношение почива. Защитена е идеята, че легитимизмът на сереския свещеник до голяма степен се припокрива със специфично ислямската концепция за *адалета* (справедливост), която била крайъгълен камък на доктрината за държавно управление в Османската империя. „Интернализирането” на теорията за адалета от страна на един балкански православен свещеник се разглежда

както като свидетелство за ефективността на османската държавна пропаганда сред християнските поданици на империята, така и като знак за необходимостта от по-нататъшно изследване на каналите за комуникация между християни и мюсюлмани на османските Балкани.

16. Тодорова, О. „Сексуализацията” на една религия: към проблема за българските възрожденски визии за исляма. – В: Балканите: модернизация, идентичности, идеи. Сборник в чест на проф. Надя Данова. София: Институт по балканистика с Център по тракология, БАН. Печат: Фабер, В. Търново, 2011, с. 250-277. ISBN 978-954-92231-8-7

Превод на същия текст на гръцки език:

Όλγα Τόντοροβα, Η «σεξουαλικοποίηση» μιας θρησκείας: συμβολή στη μελέτη των απόψεων των Βουλγάρων για το Ισλάμ την περίοδο της εθνικής αναγέννησης. - In: Τα Βαλκάνια. Εκσυγχρονισμός, ταυτότητες, ιδέες. Συλλογή κειμένων κειμένων προς τιμήν της καθηγήτριας Νάντιας Ντάνοβα. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών – ΙΤΕ, Ηράκλειο, 2014, 259-288. ISBN 978-960-524-437-8

Изхождайки от виждането, че досегашните имаголожки проучвания неоправдано подценяват ролята на религиозния компонент в изграждането на (отрицателния) образ на турците по време на Българското възрождане, в тази студия авторката се съсредоточава върху популярния през онази епоха мотив за развратната същност на мюсюлманската религия. Еволюцията на този мотив, чиито корени отвеждат към Средновековието, е проследена въз основа на писанията на трима видни български интелектуалци и политически дейци, творили съответно в началото (Софроний Врачански), средата (Георги Раковски) и третата четвърт на XIX в. (Любен Каравелов). Показано е как постепенно в хода на столетието религиозните подбуди, стоящи зад представата за „развратните“ мюсюлмани, отстъпват на заден план и как, наместо това, този стереотип се инструментализира в услуга на кристализиращата българска национална идеология.

17. Мирчева, К., О. Тодорова. **Неизвестни страници от биографията на един международен авантюрист от XIX век: Балкански визии и български контакти на Фредерик Миллинген (Осман бей) до 1878 г. – В: Българското възрожденско общество: Проблеми, борби и постижения. Сборник в чест на доц. д-р Огняна Маждракова. Съст. Пл. Божинов и А. Кирилова. Ред. колегия: И. Тодев, О. Тодорова, А. Кирилова, Пл. Божинов (науч. секретар). София: АИ „Проф. Марин Дринов”, 2012, с. 411- 446. ISBN 978-954-322-544-6**

Превод на същия текст на гръцки език:

Μίρσπεβα, Κ. - Τόντοροβά, Ο. βαλκανικά Ξράματα καί βουλγαρικές Τπαφες τοϛ Φρέντερικ Μίλλινγκεν (Οσμάν μπέη): Δγνωστες σελίδες Βπό τϛ Βιογραφία Ηνϛς διεθνοϛς τυχοδιώκτη τοϛ 19^{ου} αρώνα. – ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ, Τ. 56, 2012, 37-80. ISSN 1105-1663

В първата част от тази студия са представени накратко семейната история и биографията на Фр. Миллинген (Осман бей). Проследени са различните превъплъщения на този известен международен авантюрист и неколнократните промени в неговата персонална, национална, религиозна и политическа самоидентификация. Направен е и преглед на творчеството му, което го очертава като типичен представител на „ориентализма”,

антисемитизма и дясно-ориентираното конспиративно мислене на XIX в. Във втората част, в която са използвани и архивни документи, се изследват връзките на Осман бей с Балканите до Руско-турската война от 1877/78 г. и вижданията му за бъдещето на този регион след очаквания крах на Османската империя. Акцентът в тази част пада върху българските контакти на Осман бей; върху въздействието, което той и неговите съчинения упражняват над българската публика и върху това как българските интелектуалци и политически дейци експлоатират неговия авторитет и идеи за обслужване на националната кауза.

- 18. Тодорова, О. Софроний за другите религии: някои наблюдения върху ислямския раздел на „Книга за трите вери“. – В: Софроний Врачански – книжовник и политик на Новото време. Сборник с материали от Международна научна конференция, София, 24 ноември 2011 г. Съст. и научна редакция Пл. Митев, В. Рачева. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2013, с. 234-250. ISBN 978-954-07-4352-3**

Дискутирайки ислямския раздел на т.нар. „Книга за трите религии“ (1805) на Софроний Врачански, статията представя Врачанския епископ като гранична фигура между две епохи - Средновековието и Новото време. Изтъква се обаче, че въпреки декларираното от Софроний намерение чрез своя труд да просвети българите относно основните принципи и практики на трите монотеистични религии, този труд на практика се родее не толкова с духа на Просвещението, колкото със средновековната полемична традиция.

Както е добре известно, макар Софроний да създава илюзията, че е автор на изложението върху исляма, в действителност ислямската част от неговата „Книга“ е свободен превод на трактата на молдовския принц Д. Кантемир „Книга систима или състояние на мохамеданската религия“, публикуван в Русия през 1722 г. В статията се констатира, че в своя български превод-адаптация на това съчинение Софроний се придържа доста сляпо към руския оригинал, включително и копирайки съдържащите се в него грешки и преувеличения по адрес на исляма - факт, който навежда на мисълта, че макар да прекарал голяма част от живота си в една смесена християно-мюсюлманска среда, Софроний всъщност имал едно съвсем повърхностно познание за мюсюлманската религия. Вероятно осъзнавайки тази своя игнорантност, той следва стриктно своята подложка, като се въздържа дори от това - да обогати изложението си с подходящи български примери (напр. за български новомъченици от османско време), които само биха подсилили антиислямския патос на произведението. Онова, което врачанският епископ отлично познавал обаче, била живата османска действителност. Тя е колоритно и убедително описана в знаменитото му автобиографична творба „Житие и страдания грешнаго Софрония“, която книжовникът се опитва да представи като един вид „продължение“ на авторизирания от него Кантемиров трактат. По този начин, комбинирайки в едно книжно тяло два свързани с исляма текстове - един върху исляма като религиозна система и втори - върху исляма като ежедневна практика - Софроний предоставя на своите сънародници едно силно пропагандно оръжие във времена, когато пред балканските народи се отваряли нови възможности за отхвърляне на османската власт.

- 19. Тодорова, О. Роби-пленници по време на войната между Османската империя и Свещената лига от края на XVII век: християно-мюсюлмански паралели. – В: Личност, народ, история. Националноосвободителните борби през периода XV-XIX в. Институт „Балаши“, Унгарски културен институт, София - Исторически музей-Чипровци. София: Гера-Арт, 2014, с. 150-167. ISBN 978-954-9496-19-2**

Като важна повратна точка в историята на Балканите и Централна Европа, войната между Османската империя и т.нар. Свещена лига от 1683-1699 г. е щателно изучавана от най-различни гледни точки. Сравнително малко внимание обаче е заделено на хуманитарните ѝ аспекти. Тъкмо в този ред на мисли статията се занимава с пленниците, в т.ч. и цивилните, заробени по време на войната от двете страни на османо-европейската граница. Сравнени са методите на заробване, положението на заробените и как те са освобождавани. Дискутирани са и някои нови моменти, регулиращи откупуването на военнопленници, които залягат в следовенните договорености. Повечето от примерите в текста са свързани с историята на днешните български земи по време на войната и по-точно - с времето на австрийското военно нахлуване и Чипровското въстание. Накрая е лансирана хипотезата, че масовите заробвания по време на тази война, и особено заробванията на мюсюлмански поданици на Османската империя от страна на европейците, допринесло за влошаването на религиозния климат на Балканите и за изострянето на отношенията между мюсюлмани и християни.

20. Гетов, Д., О. Тодорова. Две неизвестни гръцки приписки с подписите на търновски митрополити от първата половина на XVIII век и техният исторически контекст. – Библиотека, 2014, № 6, с. 32 - 44. ISSN 0861-847X

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, съхранява гръцки ръкопис (НБКМ гр. 55), предаващ текста на един рядко преписван следвизантийски законник – *Архиерейския жезъл* на Яков от Янина. В този ръкопис са открити две неизвестни досега датирани приписки на гръцки език от търновски митрополити от първата половина на XVIII век – от Йосиф II (1714–1722) и от Никифор (1722–1741). В статията се описва накратко ръкописът и се издават, с превод на български език, двете приписки, които хвърлят светлина върху правоприлагането в Търновската митрополия и съседното село Арбанаси. Информацията от приписките се тълкува в контекста на противопоставянето между православно-християнската и османската юрисдикция, както и на фона на историята на Арбанаси през османската епоха.

21. Тодорова, О. Енорията на Централните Балкани през османската епоха - поглед „отвътре“: православият свещеник и неговото паство през призмата на един свещенически разказ от средата на XVII век. – В: Из живота на европейските провинции на Османската империя през XV-XIX век. Сборник изследвания в памет на проф. д.и.н. Елена Грозданова. Съст. и ред. Ст. Първева и О. Тодорова. София: ИК „Гутенберг“, 2016, с. 636-676. ISBN 978-619-176-088-6

Анализирайки взаимоотношенията между православия свещеник и неговото паство през призмата на т.нар. Сереска хроника (ок. 1642), дело на местния духовник Папа Синадинос, студията се опитва да развенчае господстващата в историографията представа за православната енория от османско време като за едно изцяло хармонично образувание. Изтъква се, че в Хрониката присъстват два различни, почти диаметрално противоположни образи на енорията. Първият - този на „идеалната“ енория, напълно лишена от конфликти между свещеник и паство, е представен чрез примера на енорията на Папа Сидерис, бащата на Синадинос, който е портретуван като съвършения свещеник на своето време и модел за подражание. Този образ обаче е по-скоро една литературна конструкция. Много по-интересен е вторият образ, този на реалната енория, оглавявана от самия Синадинос, която в Хрониката е обрисувана като терен на непрекъснати търкания между образования свещеник и неговото паство. Въз основа на текста на Синадинос в студията е направен опит да се надникне в „интимния“ свят на тази енория и да се систематизират и анализират факторите – както социално-икономически, така и манталитетни, които били непрестанен източник на напрежения между пасомите и техния свещеник. Набляга се на факта, че

вътрешните несъгласия в енорията допълнително се задълбочавали благодарение на достъпната и за двете страни – и за свещеника, и за паството – възможност да решават споровете помежду си, прибегвайки до застъпничеството както на висшестоящите църковни органи, така и на османската власт, при това не само на местно, но и на централно равнище.

- 22. Гетов, Д., О. Тодорова. Един бачковски ръкопис с гръцки летописни бележки за кърджалийски нападения над Станимака и Пловдив от края на XVIII и началото на XIX век. - В: Културни мостове. Минало и съвремие. Сборник с материали от международна научна конференция, посветена на 30-годишнината на ЦСВП "Иван Дуйчев" (=Годишник на ЦСВП "Иван Дуйчев" - СУ "Св. Кл. Охридски", том 99 /18/), София 2017, с. 663-685. ISSN 1311-784 X**

В студията се издават, с превод на български език, две неизвестни гръцки приписки в полетата на един Бачковски ръкопис (№ 826 ЦИАИ), в които съвременници на събитията описват накратко кърджалийските нападения над Станимака от 1793 г. и над Пловдив от 1803 г. Обстойният исторически коментар ситуира случилото се в полето на познатото досега от османски и други извори, като добавя и някои нови щрихи. По-специално, приписките дават възможност да се хвърли повече светлина върху някои от участниците в кърджалийското размирие; върху съдбата на Бачковския манастир и околните селища по време на анархията, както и върху солидарната съпротива на християни и мюсюлмани пред лицето на общата кърджалийска опасност.

- 23. Тодорова, О. Робството през епохата на Късната Османска империя в българската и чуждата историография: допирни точки и разминавания. – В: Българите в Османската империя, XIX в. Понятия, структури, личности. Съставителство и научна редакция Ваня Рачева. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2017, с. 15-34. ISBN 978-954-07-4352-3**

Студията е опит за съпоставка на българската историография, посветена на проблемите на робството в Късната Османска империя, със световните постижения по същата проблематика, представени тук с няколко емблематични труда на водещи изследователи в това поле като Ехуд Толедано, Юсуф Х. Ердем и Мадлин Зилфи. Сравнението показва, че като цяло българските проучвания стоят доста далеч от световните научни стандарти. По-голямата част от тях са фокусирани не толкова върху самото робство, чиито жертви - както в цялата Османска империя, така и в българските ѝ провинции - през XIX в. били предимно чужденци от африкански и кавказки произход, а по-скоро върху въпроса за символичното „робство“ на българите под османска власт.

- 24. Тодорова, О. „Нищо друго освен правото на покровителство“: Робската интеграция в Османската империя в светлината на отношенията между господари и роби (по материали от Централните Балкани, средата на XVI – началото на XVIII век). – Исторически преглед, кн. 3-4, 2016 (2018), с. 22-88. ISSN 0323-9748 (print)**

В центъра на това изследване стои темата за претопяването в османския „котел“ на онези отвлечени в плен чужденци и военнопленници, които след заробването им попълвали редиците на т. нар. домашни роби. Избран е един по-особен ракурс, като се слага акцент не върху ролята на османската държава в качеството ѝ на регулатор на интеграционно-асимилационните процеси, а върху робската интеграция „отдолу“. Целта е да бъдат разкрити онези специфични взаимоотношения и взаимодействия между двете страни на диадата „господар-роб“, които в най-голяма степен способствали за ефективното инкорпориране на заробените в османското общество. Изследването почива на

разнороден изворов материал, в т.ч. непубликувани османски документи от сиджилите на София, Русе и Видин от средата на XVI - началото на XVIII в.

В хода на изложението са разгледани както някои добре познати механизми за робска интеграция (като ислямизацията например), така и други, които са подценени или изцяло пренебрегвани в специализираните изследвания: трудова и езикова интеграция, брак, усвояване на османския стил и начин на живот, създаване на мрежа от контакти в обществото-домакин и пр. Социализацията на робите е очертана като един не само постъпателен, но и твърде протяжен процес. Стартирайки още в първите дни от пребиваването на роба/робинята на османска територия, по-нататък този процес продължавал да се развива с различна интензивност, предопределена от множество фактори, и не на последно място – от формално-правния статус на всеки един отделен роб (напр. *мазун*, *мукатиб*, *мюдеббер*, *юмм-ю велед*, „редови“ роб и др.). Показано е, че процесът на социализиране далеч не приключвал нито с ислямизацията на роба/робинята, нито с тяхната еманципация. Набляга се на активното участие на робовладелца и неговото семейство във всички етапи на робската социализация, особено в пост-еманципационната фаза, когато, по силата на ислямското право, взаимоотношенията между бивш роб и бивш господар прераствали във връзка между патрон и клиент. Практическите измерения на тези патронажно-клиентелни връзки са разкрити чрез няколко „case studies“, направени въз основа на наследствените описи на шест освободени робини, починали в София през 70-те г. на XVII в.

25. Тодорова, О. Жертви, беглеци, престъпници: неинтегрираните роби в Румелия (XVI – средата на XVIII в.). – Исторически преглед, кн. 3-4, 2017 (2018), с. 86-129. ISSN 0323-9748 (print)

Статията е посветена на различните фактори, които препятствали успешното интегриране на част от домашните роби и освободени роби в Османската империя, както и на двете основни форми на „самоизключване“ на робите от османското общество – робските бягства и робската престъпност, като е направен опит за набеязване на някои характерни особености на тези два феномена. Робската интеграция и дезинтергация са представени като отражение на самата амбивалентна същност на домашното робство в предмодерния ислямски свят, където на робите се гледало като на вещи, но едновременно с това и като на личности. Липсата на твърда граница между интеграция и дезинтергация е илюстрирана с някои примери за роби беглеци или престъпници, които, макар и действащи в разрез със закона, твърде добре се вписвали в определени по-низови сегменти от османския социум. Изложението почива върху разнообразни източници, сред които най-голямо място заемат документите от кадийските регистри.

26. Тодорова, О. Бележки върху християнското робовладение на Балканите през османската епоха. – В: *Laudator Temporis Acta. Studia in Memoriam Ioannis A. Božilov. Vol. 1. Religio. Historia.* Съст. Иван Билярски. София: ИК „Гутенберг“, 2018, с. 402-424. ISBN 978-619-176-131-9

В тази студия, след един кратък преглед на османската държавна политика спрямо немюсюлманското робовладение, в т.ч. и провалилите се усилия то да бъде забранено, е направен опит да се анализират, доколкото източниците го позволяват, християнските робовладелски практики, и да се хвърли поглед върху мотивациите на робопридетелите-християни в зависимост от социалната среда, към която те принадлежали. Изтъква се, че докато за представителите на малобройната християнска олигархия от най-голямо значение била престижната страна на робопридетеланието, то редовите граждани и занаятчии се блазнели преди всичко от пряката материална изгода, която можел да им донесе евтиният робски труд. Аргументирано е и становището, че християнското

робовладение на Балканите през османската епоха било възможно не само поради неспособността на османската власт да го ликвидира, но и благодарение на относително търпимото отношение на Православната църква към робството като към богоустановена институция, както и благодарение на примера на съседните на Османската империя европейски страни, в които през епохата на Ранната модерност робовладението също имало свое запазено място.

27. Тодорова, О. Недоразказаната история на робството: Към предпоставките за една публична „война на термините“. – Исторически преглед, 2019, № 1, с. 5-55. ISSN 0323-9748 (print)

В студията се прокарва тезата, че спекулациите с метафората „робство“, които доминират съвременния български публичен дебат върху османското минало, се дължат не само на политически и идеологически предпоставки, но също и на факта, че българската историческа наука не е обърнала достатъчно внимание на институцията на робството в Османската империя. В частност, много малко е направено за изследване на домашното робство - най-масовата форма на робуване в цялата империя, в т.ч. и в българските ѝ провинции.

В текста са дискутирани няколко теми, осветляването на които подкопава популярния мит за тоталното българско робство през османската епоха: 1/за етническия състав на робите, неговата динамика през вековете и за твърде скромното присъствие на българите в робските редици след средата на XV в.; 2/за значителните разлики между статута на робите в Османската империя, от една страна, и статута на немюсюлманските ѝ поданици, от друга страна; 3/за съществуването не само на мюсюлманско, но и на немюсюлманско робовладение в българските земи под османска власт, както и за робството като интегрална част от историята не само на Османската империя, но също и на християнска Южна Европа чак до началото на XIX в.

28. Тодорова, О. Трафикът на роби между украинските и българските земи през османската епоха. – В: Украйна и Болгария в историята на Европа. Сборник научни трудове. Київ–София: Институт по история на Украйна, НАН на Украйна; Институт за исторически изследвания, БАН; Комисия на историците на Украйна и България; Научно дружество за история на дипломатията и международните отношения, 2019, с. 70-80. ISBN 978-966-02-8813-3; ISBN 978-954-2903-34-5

Целта на тази статия е да даде един по-общ поглед към двупосочния трафик на роби, който се осъществявал между днешните украински и български земи през XVI-XVII в. В южна посока главните агенти на този трафик били кримските татари, които снабдявали османския робски пазар с източно-европейци, в т.ч. и казаци, отвлечени от териториите на Русия и Полско-литовската държава. По другото направление, от юг на север, ролите се разменяли — «ловци на роби» били казаците, докато тяхната жива плячка идвала, както изглежда, преди всичко от средите на цивилното мюсюлманско население, обитаващо селищата по Черноморския бряг. По своята честота, интензивност и общ обем обаче трафикът на юг бил несъизмеримо по-голям от този в обратната посока. Отбелязва се, също така, че докато българското християнско население останало практически почти незасегнато от този робски трафик, то украинците, наред с руснаците, били неговите най-масови жертви. Изказана е хипотезата, че жителите на Украйна (които в османската документация понякога са отбелязвани като „казаци“, но по-често остават скрити зад етноними като *руси* или *туту*), съставлявали може би най-значителният дял от всички внесени отвън и експлоатирани по българските земи през XVI– XVII в. роби. Изследването се основава на разнообразни източници, включително откъси от „Книгата на пътешествията“ (Seyahatname) на прочутия

османски писател от XVII в. Евлия Челеби, както и на документи от съхраняваните в Ориенталския отдел на НБКМ кадийски регистри на София и Русчук от същото столетие.

29. Тодорова, О. „Черните арапи”, реални и въобразени, през османската епоха. – Историческо бъдеще, 2019, кн. 1-2, с. 113-143. ISSN 1311-0144

Статията се опитва да хвърли светлина върху съвсем смътната до момента история на чернокожите (*арап*) роби и освободени роби, които някога съставлявали част от човешкия пейзаж и на българските провинции на Османската империя. След най-общ преглед на някои теории, обвързващи тъмния цвят на кожата с робството, които се появяват в мюсюлманския свят още в ранните векове на исляма и след кратко проследяване на зараждането на търговията с черни роби в Близкия Изток и на особеностите в организацията на социално-религиозния живот на чернокожите роби и бивши роби в османските владения, проучването поема по посока търсене на следите, оставени от чернокожото робство в днешна България и най-близко прилежащите ѝ земи. На базата главно на документи от кадийските сиджали на София, Русчук, Видин и Битоля от XVII - първата половина на XVIII в. се достига до извода, че в този регион робите от суб-сахарския пояс представлявали нищожен процент от робското население. Изтъква се, че за региона не се откриват данни за наличието на африкански робски „колонии”, със свои собствени чернокожи лидери, какъвто феномен се наблюдавал например в някои анадолски или егейски части на империята. Освен това, документите от първите османски векове не подсказват за явно дискриминиране на черните роби на расова основа. През последното османско столетие обаче, под влиянието на различни фактори, расистките предубеждения стават по-очевидни. В статията са приведени примери за подобно негативно отношение и изкривено представяне на образа на чернокожите в различни български текстове от епохата, като се търси обяснение за тези негативни стереотипи.

30. Тодорова, О. Робовладелците в османска София: социално-религиозен състав и господарски стратегии (средата на XVI – средата на XVIII в.). – Исторически преглед, 2020, № 2, с. 5-46. ISSN 0323-9748 (print)

Студията представлява опит да бъдат очертани, въз основа главно на османски документи от периода между средата на XVI и средата на XVIII в., вписани в регистрите на кадийския съд в София, социално-религиозният състав и господарските „стратегии“ на местните робовладелци. Проведеният анализ на масива от 211 документа разкрива, преди всичко, че робовладението в османска София било доста широко разпространено, като обхващало не само елита на провинциалните военни (*аскери*), но също и представителите на по-ниските нива на *аскерите*, както и обикновените граждани - търговци и занаятчии, включително (макар и в съвсем ограничен мащаб) и някои немюсюлмани. Наред с това проучването на документите показва незначителен превес на случаите, при които настоящи и бивши робопритежатели се проявявали, по един или друг начин, като отзивчиви и дори понякога щедри спрямо своите роби или экс-роби. В този контекст, и особено във връзка с един интересен феномен - присъединяването на някои относително бедни и/или новоислямизирани хора към редиците на робовладелците, е дискутирана символичната стойност на робопритежанието като възможност за демонстрация на статус и мюсюлманско благочестие.

31. Тодорова, О. Всекидневието на една консулска съпруга в балканските провинции на Османската империя: Фани Джанет Блънт през 60-те - 70-те години на XIX век. – В: Ежедневието на империите: Средни векове - XX век. Материали от научна конференция, посветена на 150-годишнината на Българската академия на науките, проведена на 27-28 ноември 2019 г. (Известия на Института за исторически изследвания, Т. XXXVI). Ред.

колегия: Т. Стоилова, П. Димитрова, О. Тодорова, П. Данова. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, 470-493. ISSN 2367-5187

Въз основа главно на книгите на Фани Джанет Блънт (1838/39 - 1926), съпруга на дългогодишен виден британски консул на Балканите през втората половина на XIX в., но и въз основа на други публикувани и непубликувани източници, студията се опитва да надникне в ежедневието на една дипломатическа съпруга в Късната Османска империя. Заделено е внимание на нейните домашни и семейни грижи, отношенията ѝ с прислугата, развлеченията и пътешествията ѝ, на политическите и интелектуалните ѝ занимания и др., но най-важното - на посредническата роля, която тя играе за своя съпруг, помагайки му да заздравя и разшири своите връзки както в дипломатическите кръгове, така и сред местното население и елити. Изтъква се, че бидейки не само консулска съпруга, но и консулска дъщеря, родена и отраснала в Османската империя, Фани Блънт съумява, благодарение на своя независим характер, дълбокото познаване на местните обичаи, както и на езиковите си познания и способности, да води един динамичен и смислен живот, който доста рязко контрастира на викторианския идеал за жената като „ангел вкъщи“.